06 2013

HAKİKAT VE ÇEVİRİ

Peter Waterhouse

Çeviren Aykut Kılıç

"Yeni bir dünya için siyasetin yeni bir bilimine ihtiyaç var."

Alman filozof, Hannah Arendt; hayır Alman değil, filozof da değil. Tarihçi? Hayır, tarihçi de değil. Yazar? Hayır, yazar da değil. Hannah Arendt, Almanya'nın Hannover kentinde doğdu ve bugün Kaliningrad olarak bilinen Königsberg'te büyüdü. Zengin tüccar ailelerinden biri olan ve Çarlık Rusya'sında katliama uğramaktan korkan anne ve babası 19. yüzyılda Prusya'nın doğusuna göç etti. Baltıkların Almanca konuşulan tarafı olan Doğu Prusya'da ağırlıklı olarak Lehçe ve Litovca[1] konuşan azınlıklar ile tarihi Mazurya bölgesinde konuşulan dilleri bilen insanlar yaşamaktaydı. Hannah Arendt'in annesi Martha Cohn Paris'te okudu ve Fransızca öğrendi. Arendt'in büyük annesi Fanny Spiero-Cohn Rus aksanıyla Almanca konuşuyordu ve –Bulgaristan'ın Sliven şehrinde doğan Fransız filozof Julia Kristeva'nın Hannah Arendt üzerine yazdığı kitabında belirttiği üzere bir Slav gibi giyinmekten hoşlanıyordu.

Hannah Arendt on dört yaşında Yunanca okuma grubuna katıldı. Arendt'in annesi *Çocuğumuz* adını verdiği bir günlük tutmaktaydı. Burada yazdıklarına göre kızı Hannah, bir yaşından itibaren oldukça akıcı bir şekilde konuşabiliyor ve üç yaşına geldiğinde dilediği istediği herşeyi ifade edebiliyordu.

Alman gazeteci Günther Gaus, Eylül 1964'te (program bir ay sonra, Ekim'de yayınlanacaktı) kendisiyle yaptığı röportajda özellikle süreklilik sorusunun üzerinde durmuş; Arendt'in Nazi Almanyası'ndan Fransa'ya, ardından da 1941'de Fransa'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne gidişiyle birlikte hayatında nelerin devam ettiğini sormuştur. Arendt bu soruya şöyle cevap vermiştir: "Sürmekte olan neydi? Sürmekte olan anadilimdi." ("Was ist geblieben? Geblieben ist die Muttersprache.") Daha sonra Arendt'in cevabı ufak bir değişiklikle programın başlığı oldu: *Was bleibt? Es bleibt die Muttersprache? Fernsehgespräch mit Günther Gaus.* Almanca verilen bir cevap –Hannah Arendt ABD vatandaşı olduğundan beri kitaplarını ve makalelerini İngilizce yazıyor, Almancaya bizzat kendisi çeviriyordu. Neden anadil sürekliliği sağlasın? Bu ne tür bir süreklilik?

Bu soruyu şöyle mi cevaplıyordu Arendt? Sonuç olarak, Almanca benim ilk dilim dolayısıyla bildiğim en önemli dil, benim diyebileceğim yegane dil. Sürekliliği sağlayan sonuç mu, yani ilk olarak Almanca öğrenmiş olması mıydı?

Röportajın devamında Arendt bu soruyu cevaplamaya devam eder: Sürmekte olan neydi? Fransızca konuşup okuyabiliyordu; 1941'de New York'a göç ettikten hemen sonra İngilizce öğrenmeye başlamıştı. *The Burden of Our Time*, 1959'da Londra'da basıldı ve kısa bir süre sonra beş yüz sayfayı aşkın, İngilizce kaleme almış bir eser olarak "Totalitarizmin Kaynakları" (*The Origins of Totalitarianism*) başlığıyla New York'ta yayımlandı. Aynı röportajda Arendt şunu söylüyor: "Fransızca ve İngilizceye karşı bir mesafe hissediyorum. Almanca yazılmış sayısız şiiri kalben biliyorum."

Dolayısıyla sürekliliği sağlayan şeyin aslında Arendt'in anadili olmadığı kanısına varabilir miyiz? Aslında 1964'teki televizyon röportajında Arendt'in bahsettiği bir şiir dili değil mi? Arendt şunu mu demek istiyor? Sürekliliği sağlayabilen nedir? Şiirler sürekliliği sağlamıştır. Eğer kaçmak zorunda kaldıysanız, bir ülkeyi terk etmek ve bir diğerine sığınmak zorunda kaldıysanız; eğer bir dilden diğerine yolculuk yapmak zorunda bırakıldıysanız şiirler neden sürmeye devam ediyor? Neden şiirler anılardan daha sürekli? Çünkü şiirler hareket

ettikleri için mi, doğası itibariyle süreklilik arz ettikleri için mi, hareket halinde kelimeler oldukları için mi?

Şiirler gerçekten Hannah Arendt'in İngiliz diline yolculuğunu ve intikal edişini kolaylaştırdı ve aydınlattı mı? Şiirler gerçekten şöyle fısıldadı mı? İngilizce öğren? (Lerne Englisch?) İngilizce yaz? İngilizce düşün? İngilizce ve Almanca düşün? Şiirler neden böyle tavsiyelerde bulunsun?

"Ich muß verstehen." Anlamak zorundayım. 1964 tarihli röportajda ve başka birçok yerde Arendt anlamaya ilişkin devasa tutkusunu ifade eder. Bu tutku Arendt'in şiire duyduğu ilgiyle her zaman yakından bağlantılı olmuştur. Anlama eylemi kitaplarda okuduğu veya kendi deyimiyle "kalben bildiği" ya da kendi yazdığı şiirler tarafından her zaman ayakta tutulmuştur. Anlamak şiir tarafından nasıl desteklenir? Aksine, şiirler anlamayı kısıtlayan, kendine saklayan objeler gibi görünür. Bir şiirin anlaşılmayı bekleyen bir özü mü vardır? Veya okuyanlar şiirlerin sonuçlarını kendilerine sakladığını anlamakta ve bu sonuçlardan kaçmaya mı çalışmaktadır? Şiirler -ve Arendt'in benimsediği biçimiyle anlama eylemi- birer hareket midir? Anlamak herhangi bir sonuç üretmeyen ya da üretmekten kaçınan bir süreç midir? Anlamak sürekliliği olan bir biçim midir? Sonu olmayan bir anlama eylemi söz konusu olabilir mi?

Hannah Arendt'in 1950 ile 1973 yılları arasında tuttuğu felsefi günlüğü Denktagebuch'un sayfaları arasında Mart 1952'de Fransız Deniz İşletmeleri'ne ait Ile de France gemisiyle Birleşik Devletler ile Fransa arasında yolculuk yaparken Atlas Okyanusu'nda kaleme aldığı bir maddeye rastlıyoruz. Arendt, artık yolculuğun başladığı noktada olmadığı fakat varacağı yerin de henüz belirsiz olduğu bir anda bu maddeye şöyle bir isim vermiş: "Sözümona güncel düşüncenin farklı biçimleri" ["die verschiedenen Arten des sogenannten zeitgenössischen Denkens"].

Ölümünden çok sonra basılan ve muhtemelen basılması tasarlanmayan Denktagebuch, sadece Arendt'in not aldığı düşüncelerini değil şiirlerini de içeriyor. Arendt, Ile de France ile seyahat ederken yazdığı şiirden hemen önce güncel düşünce ve yargı biçimleri üzerine düşüncelerini kaleme almıştır: "1. Değerlendirme, her şeyin önceden belirli bir şekilde düzenlenmesi neticesinde söz konusu değerlendirmeyi yapan kişinin faydasına bir sonuç üretmektedir. – 2. Tartışma, ispatlanması gereken şeyin ispatlanmasını sağlayacak şekilde önceden planlanmaktadır. Sunulan argümanın geçerliliği tamamen tutarlı olup olmamasına bağlıdır; örneğin farklı bir deneyimden gelen veya farklı bir önkabula dayalı diğer bütün argümanlar acımasızca elenmektedir. – 3. Açıklama, belirli bir sonuca vardıktan geriye açıklanmamış hiçbir şey kalmayacak şekilde önceden tasarlanmaktadır."[2]

Hannah Arendt, Ile de France gemisiyle seyahat ederken ve güncel değerlendirme, tartışma ve açıklama biçimleri üzerine yazarken aynı zamanda şiir hakkında düşünüyor muydu? Sıvı bir maddenin, suyun, okyanusun içinde hareket halindeki bir nesne, bir teknenin içindeydi. Şiirler sıvı objeler; akışkan bir ortamdaki hareketler midir? Şiirler güncel düşünüş biçimlerine bir alternatif olabilirler mi? Şiirler her şeyin önceden belirli bir şekilde düzenlenmesi neticesinde söz konusu değerlendirmeyi yapan kişinin faydasına bir sonuç üreten değerlendirmelerin; ispatlanması gereken şeyin ispatlanmasını sağlayacak şekilde önceden planlanan bir tartışmanın ve geriye açıklanmamış hiçbir şey kalmayacak şekilde önceden tasarlanan açıklama biçimlerinin alternatifi olabilirler mi?

Hannah Arendt, düşünme üzerine düşünürken aynı zamanda şiirler üzerine de kafa yoruyor muydu? Diğer bir deyişle, düşünme bir tür şiir biçimi olarak kavranabilir mi? Şiir, herhangi bir fayda ya da kar sağlamayan bir değerlendirme yapabilir mi? Şiir, diğer argümanların yok sayılmadığı veya acımasızca değerlendirilmediği bir tartışma yapabilir mi? Şiir, açıklanacak şeyin hala açıklamaya muhtaç olduğu ve yok olmadığı bir açıklama biçimi sunabilir mi? Şiir bir süreklilik biçimi midir? Herhangi bir sonuç üretmeyen, bitmemiş bir ürün... Sadece saltolar ve parendeler... Şiir, sonuca varmaktan ziyade sadece bir başlangıç mıdır? Bu sayede, yeni bir ülkeye ve yeni bir dile sığınmak zorunda olan herhangi birinin kulağına fısıldama şansı mı edinir?: Başla, yeni bir dil öğrenmeye başla? Başlamaya başla? Sonuçlar elde etmeye çalışmaktan vazgeç? Anadiline bir şeyler kat?

Hatta bu yeni ülkede şiirler okumaya ve yazmaya başla? Peki, Hannah Arendt hayatında hiç İngilizce şiir yazmış mıydı?

Arendt, 1941'de Marsilya'dan New York'a muhtemelen son buharlı gemiyle kaçtı ve elinde Birleşik Devletler İçişleri Bakanlığı tarafından kendisi için hazırlanmış bir vize bulunuyordu. Görünüşe göre Arendt bu andan itibaren bir defter tutmaya başlıyor. Arendt'in yazdığı ilk maddelerin arasında yer alan "Kişi-Ben-Karakter" adlı nota eşlik eden İngilizce bir şiir bulunuyor. Bahsi geçen notta Arendt şöyle yazıyor: "'Kişi-Ben-Karakter': 'Persona': 'Ben'in diğer insanlarla birlikte ve onların arasında oynadığı oyundaki rolünü gizlemek için seçebileceği maskedir; tanınabilmek için maske takılır. – Kişi: Ayrıca, birlikte doğduğumuz, bedenimiz ve entelektüel kapasitemiz şeklinde doğa tarafından; sosyal konumumuz şeklinde de toplum tarafından bizlere bahşedilen rol veya maske olabilir. – Birinci tekil şahıs anlamına gelen kişi ise 'ben'in bir ürünü takdirde karakteri ifade etmektedir. – Her iki durumda da kimlik sorusu gündeme gelir. Karakter söz konusu olduğunda soru 'ben'in karakter üzerinde egemen olup olmadığı, onun bir ürünü olup olmadığıdır; örneğin 'ben' defalarca karakteri yarar ve onun ötesine geçer. Diğer durumda ise soru kişinin daha farklı ve daha derin bir şeyleri gizleyip gizlemediği akla gelir (...) – Öte yanda: 'Persona', 'per-sonare' yani 'seslerin arasında' şeklinde kavranır."[3]

Kişi, seçilen bir karakter veya doğa ve toplum tarafından verili bir şey olarak algılansa dahi yeni ve farklı bir kavramla; sesler, yankılar ve şarkıların arasından beliren bir kimlikle kıyaslanır. Bu kavrayışa göre kişi seslerin arasında var olur veya daha kesin bir dille ifade etmek gerekirse, seslerin içinde. Kişi bir şiir gibidir.

Arendt'in kişi-ben-karakter üzerine düşünceleri ile seslerin önemine yaptığı vurgunun hemen ardından bir şiir gelmektedir:

"Hayatım sonra ermeden önce iki kere kapandı;
Hala görünme ihtimali var
Eğer ölümsüzlük perdesini kaldırırsa
Üçüncü bir olayın,
Kavramak için çok büyük, çok umutsuz
Tıpkı başımıza gelen diğer ikisi gibi.
Ayrılmak cennete dair tek bildiğimiz
Ve cehennem için tek ihtiyacımız."

Hannah Arendt'in basılan günlüğündeki ilk şiir bu. Fakat kitapta yer alan versiyonu günlükteki orijinalinden farklıdır. Arendt günlük tutmaya çok daha erken, 1942'de New York'a geldikten birkaç ay sonra başlar. Günlüğü basan editörler Arendt'in Haziran 1950'den sonra yazdıklarının sadece felsefi günlükler olarak değerlendirilebileceği ve bu tarihten önce yazdıklarıyla arasında bir bağ olmadığı kanısındadır. Önsözde günlüğün ilk sayfalarının "kısa hikâyeler, birçok boş sayfa ve bunlarla beraber bazı şiirler" içerdiğine hayli kısa bir şekilde değinirler. Dolayısıyla günlüğün basılı halindeki ilk şiirin Arendt'in kesinlikle yazdığı ilk şiir olmadığını aklımızda tutmamız gerekiyor. Bu günlüğün editörlerinin Arendt'in ilk şiiri olması için seçtiği şiirdir.

Muhtemelen bu şiirin İngilizce yazılmasının ayrı bir önemi var. Arendt'in anadili hakkında söylediklerinden bir sonuca varacak olursak yeni bir ülkeye ve dile kaçışının ardından sürmekte olan şiirleri okuduğu ve yazdığı dil ile genel olarak şiirin diliydi. Arendt'in anadilinde yazılmamış olmasına ("Hayatım sonra ermeden önce iki kere kapandı") rağmen şiir devam etmekteydi. Aslında bu şiir onun tarafından yazılmamıştı. Hatta bir başkası yazmıştı bu şiiri, ismi Emily Dickinson olan başka bir Arendt. Şiir kapanmayan iki kapanıştan, sona ermeyen iki sondan, aslında iki başlangıçtan bahsetmektedir. Şiir şöyle fısıldıyor gibidir: İngilizce yazmaya başla. İngilizce şiirler yazmaya başla.

Hannah Arendt'in düşünme ve yazma biçimi bir tür şiir olarak değerlendirilebilir mi? Siyaset teorisini bir tür şiir olarak okumak mümkün mü? Yukarıda bahsi geçen röportaj esnasında verdiği cevaplarda kısa şiirlere rastlayabilir miyiz? Arendt, Günter Gaus ile 1964'te yaptığı röportajda entelektüellerin davranışlarından, Almanya'daki Nazi iktidarının ilk yıllarında entelektüel arkadaşlarının tutumlarından bahseder. Nazilerin Arendt'in düşmanı olduğunu söylemeye dahi gerek yok. Fakat asıl olarak onun nefreti hiç beklenmedik bir şekilde Nazi ideolojisiyle uzlaşan veya ona uyum sağlayan entelektüel arkadaşlarına yönelikti. Arendt'e göre bu insanların entelektüel kapasitesi iktidardaki ideolojiyle uzlaşmalarına yetecek ilham ve hayal gücünü sağlamaktaydı. Hannah Arendt'in kelimeleriyle ifade edecek olursak, "yeni ideolojiye ilişkin fikirleri, beklentileri ve niyetleri vardı". Entelektüel kapasiteleri ve esneklikleri neredeyse her şeye uyum sağlamalarına olanak veriyordu. Düşünceleri vardı, fakat Arendt de aynı düşüncelerle yoğrulmamış mıydı? Düşüncelerinin olgunlaşmaya başladığı dönemde aynı kaynaklardan beslenmemişler miydi? Fakat Arendt tabi ki Günter Gaus'un sorusunu İngilizce cevaplamadı. Alman televizyonu için yapılan bir röportajdı ve Arendt şöyle bir cevap verdi: "Zu den Nazis hatten sie viele Einfälle." Bu noktada üzerinde durulması gereken "Einfall" kelimesiydi. Her ne kadar "fikir / düşünce" gibi bir anlamı olsa da önemli bir fark söz konusuydu. Arendt'in entelektüel arkadaşlarının yeni ideolojiye ilişkin fikir ve beklentileri olabilirdi. "Sie gingen ihren Einfällen in die Falle." Arendt'in entelektüeller hakkında söylemek zorunda olduğu tam olarak bu kelimelerdi. Kulağa kısa bir şiir gibi tınlayan bu cümle düşünceler ve beklentilerden, hayal gücünden ve geçici bir hevesten daha fazlasını kastetmektedir. Arendt fikirlerden şikâyet eder –bu şikâyet kendi başına neden bir tür fikir olmasın?

"Sie gingen ihren Einfällen in die Falle." Bu kelimelerin İngilizce çevirisi tam olarak şöyledir: "Fikirleri tarafından tuzağa düşürüldüler." Fakat bu cümlenin İngilizce ya da başka bir dile tercümesi Almanca orijinalinin sahip olduğu edebi ve şiirsel niteliğin; "Einfall" ve "falle" kelimelerinin birlikte kullanılmasıyla sağlanan akustik tınının yok olmasına neden oluyor. Dolayısıyla herhangi bir çeviri orijinalinin sahip olduğu edebi ve şiirsel niteliği yitiriyor. Çevirinin aksine cümlenin Almanca orijinalinde bir klişenin çok ama çok ötesinde bir icat, bir üretime; yaratıcı bir başlangıca rastlıyoruz. Düşüncenin üretildiğini, dillendirildiğini; hatta düşüncenin düşünüldüğünü duyabiliyoruz. Düşünme eylemini duyabiliyoruz. Bu noktada bir düşünceden, bir düşünceden kaynaklanan bir sonuçtan ziyade düşünce içinde bir düşünceyle, hareket (*in actu*) ve gelişim halindeki bir düşünceyle, bir başlangıçla karşı karşıyayız. Düşünce olmayan bir düşünce. (Nicht ein Gedanke, sondern ein Denken.) Dolayısıyla Arendt'in günlüğü düşünceleri ve fikirleri içeren bir düşünceler günlüğünden (Gedankentagebuch) ziyade düşünmenin bizzat kendisini içinde barındıran bir günlük düşünme (Denktagebuch) defteri. Dolayısıyla içerisinde şiirler de var.

Başka bir şekilde ifade edecek olursak, "Sie gingen ihren Einfällen in die Falle" cümlesini örneğin şu şekilde çevirebilmek mümkün değildir: "Beklentileri tarafından tuzağa düşürüldüler." "Einfall" kelimesinin tek karşılığı düşünülmekte olan düşünce, hareket ve gelişim halindeki bir düşüncedir. Peki, her çeviri yeni bir düşünce midir? Yerli yerinde, doğru bir şekilde yapılan her çeviri sonuca odaklı bir taklitten; klişe ve basmakalıp birer düşünce olarak tanımlanabilir mi? Dolayısıyla çevirileri de birer şiir olarak okuyabilir miyiz? Basmakalıp sözlerden arınmış yeni başlangıçlar olarak görebilir miyiz? Yeniden nasıl başlanır? Belki de bu nedenle Hannah Arendt'in devasa çalışması *Totalitarizmin Kaynakları* şu şekilde bitiyor: "Başlangıç (...) insanın en üstün yeteneklerinden biridir; siyasal anlamda özgürlüğüyle özdeştir. Aziz Augustin *Initium ut esset homo creatus est* – 'başlangıç oldu, insanoğlu yaratıldı' der." *Totalitarizmin Kaynakları*'nın bitiş cümlesi aslında bir şiir midir? Yeniden başlayabilmek için şiirler mi ihtiyacımız var? Hannah Arendt'in Ile de France gemisiyle Atlantik Okyanusu'nu geçerken günlüğüne yazdığı üçüncü madde bir şiirdir: "Hayatım sonra ermeden önce iki kere kapandı/ Hala görünme ihtimali var/ Eğer ölümsüzlük perdesini kaldırırsa/ Üçüncü bir olayın".

Aslında düşünce onu iletenden bağımsız değildir, onu yaratan malzemeden ayrılamaz. "Fikirleri tarafından tuzağa düşürüldüler" gibi bir cümlenin içeriği onu ileten araçtan ayrılıp bir klişe olarak yeniden üretilebiliyor. Örneğin, "Fikirleri tarafından yanlış yönlendirilmişlerdi." Eğer mesajı onu iletenden ayırırsak, bir şeyleri yitiririz. Mesajı tecrit ederek güvence altına alırız fakat söz konusu mesajı canlı kılan süreci yitiririz. Tecrit ederek sonuçlar elde ederiz. Hannah Arendt'in düşüncesi sonuçlara ulaşmayı önemsemiyor muydu? Sonuçlarla

ilgilenmiyordu, dolayısıyla yüzünü şiire dönmüştü? Zira onlar canlı bir şekilde fısıldıyordu: Başla? Şiirler soyut bir mantık ve neticenin tam zıttı mıdır? Arendt şöyle yazıyordu: "Esas kötülük: – Nereden gelir? Kökeni neresidir? Hangi toprak üzerinde büyür? – Psikolojiyle (Makbet) ya da karakter bilimiyle (bir cani olmaya karar veren III. Richard) uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. – Esas olan her şeye kadir bir his, onun nihai mantığı ve sonucudur."

Burada şiirler hakkında hiçbir şey söylenmemesine rağmen şöyle bir sonuca varmamız mümkün mü? Şiirler nihai bir mantığı ifade etmez, sonuçlara doğru ilerlemez, mutlak bir hisle göre değil deneyimlenebilen, gerçekten fark edilen; bir nebze aşikâr bir hisle konuşurlar. Hareket ve gelişim halinde bir dile sahiptirler. Bunu en iyi Arendt'in cümlesinde görmek mümkün: "Fikirleri tarafından tuzağa düşürüldüler." [Sie gingen ihren Einfällen in die Falle.] "Kendi tuzaklarını el yordamıyla aradılar?" [Sie tappten into their trapps?] "Kendi tuzaklarına düştüler?" [They tapped their traps?] Dolayısıyla Arendt'e göre anlamak dilin maddi karakterini kabul etmektir. Hannah Arendt kabul görmemiş bir şair miydi?

Hannah Arendt'in Aralık 1950 tarihli günlüğüne yazdığı bir şiir bulunuyor. Her ne kadar Denktagebuch editörleri bu şiirin Arendt tarafından yazılmadığını varsaysalar dahi gerçek yazarının kim olduğunu kesin olarak söyleyemiyorlar. Fakat Arendt'in günlüğüne alıntıladığı diğer şiirlerin aksine bu şiir tırnak işaretiyle yazılmadığından ötürü pekâlâ Arendt tarafından yazılmış olma ihtimali bulunuyor:

Sırtımda bohçam hayat yokuşundayım,
Eğer dikliğine yenilirsem,
Eğer cesaretim kırılırsa,
Eğer yeni adımım
Verdiği umuttan daha aciz hissettirirse,
Lekesizlik suçluluktandır
Vaat edilenden kabul edilene,
Evsizlik için ev.

Şiiri kimin yazdığını bilmenin bir önemi var mı? Harekete geçirdiklerinden dolayı şiiri okumak çok daha önemli görünüyor: "Evsizlik", ev anlamına gelecek şekilde kullanılıyor; "blame" [suçluluk] ve "home" [ev] kafiyeli olarak kullanılmış; "steep" [dik] kelimesi aynı zamanda "step" [adım] şeklinde okunacak gibi kurgulanmış. Bu şiirdeki düşünme süreci hiçbir sonuca varmıyor, sadece hareket ve dönüşüm söz konusu. Şiir sonuç olarak ortaya çıkan bir bileşkeden ziyade asıl işlevi fısıldamak olan bir suflör işlevi görüyor. "Evsizlik" [homelessness] büyük ölçüde kendisini lekesizliğe [spotless] tercüme etmeyi başarıyor. "Vaat edilenden kabul edilene,": Bu mısra ise "einfälle" kelimesini kullanmadan, beklentiler ve geçici hevesler olmadan bir noktadan diğerine hareketin saf bir ifadesi. Hannah Arendt'in düşüncesi ansızın harekete geçmeyi hedefleyen bir suflörlük gibi. Bir ilham verme, teşvik etme eylemi; söylenen ya da önerilen bir şey harekete geçmeyi ya da hafızaya yardımcı olmayı teşvik ediyor.

Aralık 1950 tarihli 22 numaralı maddede Arendt şöyle yazmaktadır: "...dilin kendine has müphemliği – sadece bu şekilde hakikati elde edebilir ve telaffuz edebiliriz, hakikati dünyanın çehresinden sadece bu şekilde söküp atabiliriz ve malum direnci nedeniyle hakikati her aramaya kalkıştığımızda yolumuzun üzerinde bir engel teşkil edecektir..."

Evsizlik için ev: Bu ifadenin herhangi nihai bir mantığı bulunmamaktadır ve herhangi bir öncüle dayalı bir sonucu yoktur. Bir tutarlılığı yoktur. Bir kopuş, dolayısıyla da bir deneyim olarak görülebilir. Fiziksel, duyulara ilişkin bir izlenim mevzu bahistir. Herhangi bir sonuç söz konusu değildir. Hannah Arendt için felsefe ve siyaset teorisi fikirlerle uğraşmaz –onlar hareket biçimleridir- asıl olan kelimelerin hareketi ve dönüşümü, yani şiirdir.

Şubat 1954 tarihli kısacık 38. madde ise şöyledir: "Fikir = benim önüme açılandır." ["Opinion = what opens up to me."] Ne görüyor ve duyuyoruz? Öncelikle, Denktagebuch'un sadece Almanca yazılmış bir kitap olmadığını görüyoruz. Tek bir dilden, anadilden fazlasını gerektiriyor. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse: Bir anadil tek bir dilden fazlasını gerektirir, kaçınılmaz olarak tek bir dilden fazlasıyla sonuçlanır. Tutarsızlık, belirsizlik, çoğulluk ve çelişki üretebilmek için kendisinden daha fazlasına ihtiyacı vardır. Arendt cümleyi Almanca yazamamıştır zira böyle bir cümle bulunmamaktadır. Belki Almanca böyle bir fikir vardır, fakat maddi olarak böyle bir cümle bulunmamaktadır: "Meinung: was sich mir öffnet, was sich zu mir öffnet." Bu cümlenin İngilizce çevirisi şöyledir: "Kanaat = benim önüme açılan şeydir." Hannah Arendt'in İngilizce yazdığı ifade ise farklıdır, "opinion" [fikir] ve "opens" [açmak] kelimeleri yardımıyla ses benzerliğiyle bir tür kafiye veya simetri söz konusudur. Seslerin içinden yaratılan cümlede bir yankı (*personare*) anı söz konusudur.

Hannah Arendt'in İngilizce kaleme aldığı 38 numaralı maddenin fiziksel bir özelliği de vardır. Ayrıca, bu maddeye ilişkin absürd olarak ifade edebilecek bir durum söz konusudur. Zira her iki kelimenin anlamlarını ve tarihsel oluşumlarını düşündüğümüzde "açmak" [open] kelimesi "fikir" [opinion] ile eş değer değildir. İmledikleri şeyler düşünüldüğünde bu iki kelime birbirine bağlı veya ilişkisel değildir. Fakat, bu noktada fiziksel ve edebi çekiciliğe sahip bir denklemle karşılaşırız: *opin – open*. Bunu tutarsız bir denklem olarak mı değerlendirmeliyiz?

"Açmak" [open] kelimesinin daha dikkatli ele almak ilginçtir. Kelimenin tarihi hiçbir şekilde "fikir" [opinion] kelimesiyle bağlantılı değildir. Latince'deki muhtemel karşılıklarından biri *apertus* olabilir. Oxford İngilizce Sözlüğü şu tanımı yapmaktadır: "Göründüğü kadarıyla *up* kelimesi kökünden gelmektedir. Bütün dillerde 'set up' ya da 'put up' anlamlarına gelecek vurgulu bir sıfat-fiil (ortaç) olarak kullanılır. –'put up the door', 'set up the door', 'the door is up, put it to' gibi kapı veya geçitle ilgili örneklerde 'up' kelimesi 'kapalı' ya da uygun olduğu yere 'konmuş' anlamından ziyade geçişe izin veren anlamındadır. Göründüğü kadarıyla "açmak" kelimesi yukarı kullanılan biçimiyle *up* ile eş değerdir.

Arendt'in "fikir" [opinion] ile "what opens" [açılan] arasında kurduğu ilişki tam bir eş değerlilik değildir. Bunu bir açılım olarak düşünebiliriz ve aslında kısa bir geçit, sınırlı bir rehberlik çabası olarak görünmektedir. Ne olduğu kavrayabilmek için yakından fakat geniş bir açıyla bakmak gerekmektedir. Bu bir kelime değildir. İki dizeden oluşur. Henüz tamamlanmamış birşey gibi görünmektedir. Dolayısıyla, fikir henüz tamamlanmamış ve bitmemiş bir olgudur. Hannah Arendt'in tabiri açıkça bu fikri ifade etmese de sonuç olarak kastettiği ve yaptığı budur. Bir adım sonrasını şekillendirir. Kullandığı ifade bir geçit gibidir. Dolayısıyla bir şiirin dizelerine hayli yakın değil midir? Hannah Arendt'in şiir yazdığı anadilinin burada çok etkin olduğunu görüyoruz. Fakat Almanca değil, İngilizce olarak sergilediği bir etkinlik bu. Arendt'i anadili yeni dillere ve tutarsızlığa bir geçit işlevi görmektedir. Şiir yeni başlangıçlara açılan bir başlangıçtır.

Madde 38: "Fikir = benim önüme açılandır." Biraz daha uzun olan 39. madde de İngilizce yazılmıştır: "Anne ve babanın bizim için hazır olduğu, bizi beklediği ve karşıladığı, birer yabancı olmadığımızı göstermek için bize yol gösterdiği çoğulcu bir dünyaya doğuyoruz. Diğer herkes gibi olmak için büyüyoruz fakat büyüdükçe mutlak ve katlanılmaz biriciklik yolunda daha da eşit hale geliyoruz. Ardından aşık oluyoruz ve aramızdaki dünya -çoğulculuğun ve sadeliğin dünyası- alevler içerisinde kalıyor. Ta ki yeni gelenleri aramıza kabul etmeye hazır olana, onların birer yabancı olmadığına artık inanmadığımızı ispatlayana kadar. Nihayetinde birer yabancı olarak kısa bir süre ikamet ettiğimiz mekana güle güle diyor ve mutlak bir tekillik içinde yaşama veda ediyoruz. Çoğulculuğun dünyası ise yaşamaya devam ediyor."

Biriciklik yolunda eşit: "Eşit" kelimesi "biriciklik" ile tutarlı değildir; "eşit", "biricik" kelimesinden türetilemez. Arendt'in kullanımı da bu iki kelimenin özdeş olduğunu önermez. İkisi arasında bir eş değerlilik olduğuna dair hiçbir emare söz konusu değildir. Biriciklik *yolunda* eşit. Arendt'in kullandığı *yolunda* ifadesi bir geçiti, açık bir kapıyı, bir açılımı, bir fikri, bir metamorfozu ifade eder. "Çoğulculuğun dünyası" şiirsel bir dünyadır -hiçbir yerden doğmaz ve her yere doğru açılmaktadır. Bir eşitlenme girişimi olarak aşk, bu dünyanın çökmesine

neden olur.

Arendt'e göre "çoğulculuk" birbirine düşman, çatışma halinde ve tutarsız niyetlerden oluşan bir dizgedir: Harekete geçen herkes, "bu niyetlerinden vazgeçerek arınmayı ya da düşman olarak bellediği diğer niyetleri yok etmeyi" tercih edebilir. Göründüğü kadarıyla birbirine uygun denklemler, belirli bir sonu hedefleyen şiddet biçimleridir. Farklılıklar arasındaki geçitlerin herhangi bir amacı ve sonu yoktur, sadece farklılıkların varlığına izin verirler. Hannah Arendt'in yardımıyla, şiddetsiz ve şiddet içeren çeviri biçimleri arasında bir ayrım yapabilir miyiz? İlki bizi denklemlerden uzaklaştırırken, ikincisi denklemlere, taklitlere ve hatasızlığa mı götürür?

Şiddetsiz bir çeviri sonuçsuz mudur? "...Amaçsız ve sonu olmayan bir etkinlik... Bu Aristo'nun *apeiron* olarak adlandırdığı ve korktuğu şeydir."[4] Apeiron; sonsuz, amaçsız. Hannah Arendt, Latince *opinion* [fikir] ile İngilizce *open* [açık] hakkında yazarken aklında Yunanca *apeiron* kelimesi mi vardı? Tıpkı bu örnekte olduğu gibi, kasti olmayan bir çeviri mümkün olabilir mi?

Arendt'in Şubat 1954'te Almanca yazdığı bir şiiri[5] aşağıdaki gibi çevirdim:

Yolumun üzerindeki
hiçbir şeyi sevmeden.
Sadece yabancılığı,
başka birşeyi değil.
Hayatın sessiz düğümlerini
bilinmeyen büyüklükte
bir kalıba döktüm.
Aniden,
tıpkı bir hoşçakal der gibi,
muazzam durgunluk her yeri ele geçirene kadar.

Belki de Şubat 1954'te, *Totalitarizmin Kaynakları* üzerine çalıştığı esnada, Hannah Arendt *sense* [sezgi] kelimesinin yanı sıra bir bütün olarak dilin nasıl duyulara yönelik olduğuyla yüz yüze geldi. Tıpkı dünya, toprak, taşlar, kapılar ve kapı kolları, elmalar, kirazlar gibi dilde de anlamdan ziyade duyulara yönelik birşey var. Hissetmekten daha fazla duyuların dikkatini celb eden, belki de hissedilemez ölçüde duyularla ilgili. Arendt, tüm bunları düşünürken ana dilinin kendisini engellediğini ve hakikate yakınlaştığını hissetmiş olabilir. İngilizce "sense", Almanca'daki *Sinn* kelimesinden farklıdır. *Sinn* yönelme ve amaçlama mefhumlarından ayrı düşünülemez. Latince *sensus* kelimesi ile Almanca *Sinn* arasında herhangi bir etimolojik bağlantı söz konusu değildir. *Sinn* seyahat etmek, çaba göstermek, devam etmek anlamlarına gelen bir kökten gelir. *Sinn*, ile İtalyanca patika, yol anlamına gelen *sentiero* kelimesiyle arasında bir anlam ilişkisi vardır. Esas olarak, "to send" [göndermek] fiiline aittir. *Sinn* kelimesi duyulara yönelik herhangi bir anlam içermez. *Sense* kelimesi ise aksine yönlendirme veya niyet gibi bir göndermeye sahip olmaksızın tamamen hisleri kast eder.

Çevirisi bir sonraki paragrafta yer alan 37 numaralı maddede Arendt bu ayrımı ele alır. *Sense* ve *Sinn* arasındaki ayrımı ifade edebilmek için Arendt, İngilizce'yi kullanır. Bu farkı anlatabilmesi için İngilizce'deki "common sense" [sağduyu] kavramına ihtiyacı vardır. *Sense* kelimesinin duyulara yönelik bir içeriği olduğunun farkına varabilmek için İngilizce kelimelere ihtiyacı vardır. Bu farkı keşfedebilmek için farklı bir dile gereksinim duymuştur.

37 numaralı maddeyi[6] İngilizce'ye şu şekilde çevirdim: "Sağduyu filozofların eline geçtiği zaman, kavram duyulara yönelik boyutundan soyutlanır ve absürd bir hale gelir. Bunun en iyi örneği hiç kuşkusuz Hobbes'tur. Sağduyu ilk defa duyularla ilgili olduğu aşikar olan niteliğinden bağımsız bir hale gelir ve bir mantık yürütme biçimine, gerçek olan herşeyi tahrip eden sonuçlar üreten bir aritmetiğe dönüşür." Mantık ve sağduyu arasındaki farkı Almanca'ya kıyasla İngilizce'de çok daha açık bir şekilde görebilmek mümkün. Çünkü *sense* [sezgi] duyularla ilgiliyken Almanca'daki *Sinn* ne tam olarak duyularla sezileni, ne de aşikar olanı ifade eder.

Örneğin, "Der Sinn eines Gedichts" ifadesi bir şiirin duygusundan ziyade şiirin özü, anlamı manasına gelir.

Arendt'in Almanca ve İngilizce üzerine benzer bir kıyaslamasına 34 numaralı madde de rastlamak mümkündür.[7] Bu pasajı çevirme denemesine girişmeden önce Arendt'in fikirlerinin merkezinde yer alan ve sadece iki farklı dil söz konusu olduğunda ortaya çıkabilecek bir çatışmaya, bir çatışma ve karşılaşmaya dikkatinizi çekmek istiyorum. Almanca *Sein* [varlık / var olmak] kelimesinin hemen ardından İngilizce *sign* [işaret] kelimesinin geldiğini fark etmiş olabilirsiniz. Anlam düzeyinde bu iki kelime arasında herhangi bir benzerlik söz konusu değil. *Sein* "varlık" ya da "var olmak" anlamına gelirken, *sign* "işaret" anlamında. Arendt aralarındaki farkı ortaya koyabilmek için her iki dili kullanarak bu kelimeleri birbirine eşitliyor. *Sein* duyulara yönelik olan kavrayışları içerirken; *sign* kelimesi soyut ve anlamlıdır, belirli bir anlam dünyasına aittir. *Sein* semantik olmayan, anlam dünyasının dışında bir etkinliktir ve herhangi bir sinyal [signal][8] göndermez. Arendt'in her iki kavram arasındaki büyük farkı kavrayabilmesinin nedeni telaffuzlarının birbirine çok benzer olmasıdır. Telaffuzları arasındaki farkı anlayabilmek son derece zordur. Arendt bu farkı kavrayabilmektedir çünkü hissetmekte, görmekte, her iki kelimeyi de sezebilmektedir. Anlamlarını kavrayabilmek için verdikleri bu kelimelerin taşıdıkları duygu hissedilmelidir. Arendt'in düşünüş biçimi duyulara, şiire, şiirsel bir enerjiye dayanmaktadır.

Sağduyu ise her iki boyutu da içerir: Duyularla ilgili olan *Sein* ve soyut olan *signification* [imlem]. Arendt'e göre, felsefeyi sağduyu kavramıyla tanıştıran 17. yüzyıl filozofu İngiliz Hobbes'tur. Thomas Hobbes sağduyu kavramını duyulara ilişkin niteliklerinden soyutlamış ve bir mantık yürütme biçimine, aritmetiğe dönüştürmüştür. Sağduyu bir akıl yürütme, doğru sonuçlara ulaşma, bir biçimine; bir tutarlılık arayışına dönüşür. Fakat Arendt, İngilizce *sense* [sezgi] kelimesinde bu tür bir akıl yürütme biçimine karşı direnişin izlerini sürer. Sezgi, akıl yürütme ve anlamlandırma mefhumlarından çok daha fazla duyularla alakalıdır. Arendt, dilin duyularla ilgili yönüne dikkat ettiği, diğer bir deyişle dili dinlediği için bu potansiyeli kavrayabilmekte, ona erişebilmektedir. Dinlemek ve kavramak birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

34 numaralı maddenin İngilizce çevirisi: "Sağduyu ve doğru akıl yürütme ['gesunder Menschenverstand']: Bu kavramları felsefeyle Hobbes tanıştırır ve geçmiş felsefi çabaları absürd ilan eder. [...] Bununla birlikte sağduyu, sezgiyle ilgili yönünü yitirir ve 'akıl yürütme' mertebesine yükselir. Sağduyu artık sadece budur. Hobbes ile beraber iki işlev edinir: 1. Herkesin yerine getirebildiği ve herkesin özdeş sonuçlara ulaştığı mantıki bir akıl yürütme. 'Sein'/'varlık – var olma' derhal ve tutarlı bir şekilde göz ardı edilir. Diğer bir deyişle, duyulara ilişkin varlığından soyutlanır ve sonuçları gösteren bir işarete [*sign*] indirgenir. 2. 'Diğer herşeyi bildiğim şekilde kendimi de bilebilirim' varsayımına dayalı psikolojik bir özdeneyim biçimine dönüşür. Bu 'kendini bilmek' ile kastedilen şudur: Kendini bir nesne gibi gözlemle ve diğer herşeyi bileceksin çünkü hepsi birbiriyle eşit [...] İlk sağduyu biçimi kesinlikle modern ve öznel iken, ikincisi 'felsefi'dir –filozofların elinde sağduyu mefhumunun başına gelen tam olarak budur. Bir kere daha çoğulculuk, kanaatler (doxai) ve kafa karışıklığına yer yoktur. Bütün insanlar aslında tek bir insandır [...] Hegel de sağduyuyu tıpkı Hobbes gibi, sonuçları ölçebilen ve insanın karanlık yönünü genelleyebilen bir akıl yürütme olarak kavramıştır."

Aslında sağduyu çoğulculuğu, çelişkiyi ve kafa karışıklığını kavrayabilen bir sezgidir. Fakat Hobbes'tan itibaren doğru, mantıklı ve sezgisel bir şekilde akıl yürütme; sonuçlar ve fikirlerle birlikte düşünebilme anlamına gelecek şekilde dönüşmüştür. Hobbes'tan bu yana felsefede *Sein* ile *sign* arasında mantıki bir bağ bulunmaktadır. Fakat Hannah Arendt'in tüm çabalarına rağmen onların kafası karışık değil. Arendt kafalarını tekrar karıştırabilir çünkü kelimelerin duyulara yönelik niteliklerini dinliyor. Arendt bir filozof değil, bir kafa karıştırıcı ve simyacı, kendi deyimiyle bir siyaset teorisyeni.

Arendt, dilin duyulara yönelik niteliklerini dinleyerek –anlam ve öneme daha az dikkat ederek- "sahte arkadaşlar" bulur ve bunları gerçek arkadaşlara dönüştürür. Arendt, Ekim 1950'de, Denktagebuch'u yazmaya başladıktan kısa bir süre sonra, biri İngilizce diğeri Almanca iki kelimeyi yan yana not eder. Bu iki kelime farklı olmalarına rağmen telaffuz edildiğinde neredeyse tamamen özdeştir: "Treue: 'true'" Doğru ve mantıklı; bu iki

kelimenin imlalarından ziyade sadece anlamlarını göz önüne alan bir çeviri *Treue* kelimesini hiç kuşkusuz "sadakat/vefa/bağlılık" olarak çevirecektir. Arendt'in kullandığı "hakiki/gerçek" karşılığı ise sadakatsiz bir çeviridir. Bu çeviri farklı ifade biçimlerine, anlamın anlamsız biçimlerine sadıktır. *Treue* [sadakat] kelimesinin *truth* [hakikat] olarak çevirilmesi olgu ve akıl açısından tutarlı değildir. Kelimeyi ve karakterleri olduğu gibi ele almakta; onları kendilerine dönüştürmektedir. Yeni bir anlam ve yeni bir sezgi yaratılmakta fakat bu ilham ve fikirler aracılığıyla yapılmamaktadır. Düşünmek, duyulara yönelik bir süreçtir. Ruhsal olmaktan ziyade daha duyularla alakalıdır. Sonuçlar ve çıkarımlardan ziyade şiirsel araçlarla ilerler. Anlamdan ziyade araçlarla alakalıdır.

Her iki dilde de sadakat ve hakikati birbiriyle ilişkilendirebilmek pek mümkün ve olası değildir. Tıpkı gece ve gündüz ayrım gibi, her iki dilde de sadakat ve hakikat arasında bir ayrım söz konusudur. Arendt her iki dili de konuşabilmektedir. Er ya da geç, farklı kelimelerin ne denli benzer olduğunun farkına varacaktır. Kelimelerin duyulara ilişkin gerçekliğinin entelektüel gerçekliğinden çok daha greater ve güçlü olduğunu fark eder. Düşüncenin sesleri öncelediğini keşfeder. Arendt'in aslolarak Almanca yazdığı bu pasajın İngilizce çevirisi şöyledir:

"Sadakat: 'hakiki': Sadık *ve* hakiki. Kendisine sadık kalamadığımız için böyle birşey sanki bu hiç gerçek olmamış gibi. Sadakatsizliğin işlediği en büyük suç, eğer masum bir tür sadakatsizlik değilse; eskiden-hakiki olan katledilmiştir, bizler tarafından dünyaya katılan şey bir kere daha yok edilir. Bu olması gereken bir yıkımdır zira sadakatsizlikle, ama sadece sadakatsizlikle geçmişin efendileri oluruz: Geçmişin sürekliliği bize bağlıdır. Tıpkı bu dünyada hakikatin var olup olmadığının bize bağlı olması gibi."

Kanımca düşünmek, belki siz de buna katılırsınız, fikirler ve entelektüel tuzaklarla değil fakat duyuların yoğurduğu malzemelerle tetiklenir. Hakikat ve sadakat arasındaki benzerlik felsefi öncüllerden türetilmez ve mantıki bir akıl yürütme çerçevesinde ispatlanmaz. Bu ikisi arasındaki benzerlik çoğulculuğa ve tercüme edilebilirliğe ilişkin bir sezginin yardımıyla bulunur. Göründüğü kadarıyla, hakikat tercüme aracılığıyla keşfedilmektedir.

Yazıyı sonuçlandırmadan, mutlu bir şekilde herhangi bir sonuca varmadan önce Amerikalı şair Charles Bernstein'ın uzun şiiri Karanlık Şehir'den birkaç dizeyi alıntılamak istiyorum:[9]

Bir pencere kirişi bayrak diğerine dayalı duruyor.
Hemen yanıbaşında zar zor ilerliyoruz,
tedirgin edici biryerlere yavaşça uzanan bir yolda
oyuklardan, ağaç gövdelerinden güç bela toplanan kanıtlar
esnek ihmaller içerisinde çürümüş
kenarları titrek ışığıyla aydınlatan ozmotik molariteler
ve akış hızındaki bir portakal gibi
bir çocuk ya da insan
bu itirazın yarattığı vicdan azabı karşısında
buna ihtiyaç duyar

İlk dizeden sonrası saf, herhangi bir kapana kısılmamış bir düşünce midir? Fakat iki ile dokuz arasındaki dizelerin duyularla ilgili ve sezgisel, pencere kirişi ve bayrak direği hakkındaki ilk dizenin ise kesin ve akla yatkın olduğundan nasıl bu denli emin olabiliriz? İki ile dokuz arasındaki dizelerin sezgisel olduğuna dair ne gibi bir kanıt bulunuyor? Muhtemelen Hannah Arendt de tekrarın düşünce sürecinin bir göstergesi olduğu kanısındaydı. Tekrar büyük ölçüde herhangi bir sonuca varmayan bir süreçtir; herhangi bir sonuç üretmez ve benzerlikler ile simetrileri daha güçlendirir. İki ile dokuz arasındaki dizeleri dikkatlice okuduğumuz ve dinlediğimiz takdirde göze çarpan birçok tekrar olduğunu görebiliriz: hard – hardly – harder; which – way – is – which; transom – somewhere – comes – sockets; omission – osmotic – molarities; somewhere – where;

etched – edge; flexed – flickering; like – flickering; edge – orange; or – torpor – remorse – remonstration.

Bir pencere kirişinin bayrak direğine hareketsiz bir şekilde dayalı olduğunu anlatan ilk dize, iki ve dokuzuncu dizelere dağıtılarak parçalarına ayrılmış ve herhangi bir sonucu olmayacak şekilde fakat işitilebilir ve hissedilebilir biçimde yeniden bir araya getirilmiştir. İki ve dokuz arasındaki dizeler fiziksel deneyime yeniden iliştirilmiştir. Fakat birinci dize sadece fiziksel dünya hakkında konuşmaktadır.

İkiden dokuza kadar olan dizeler, birinci dizenin çevirisi olarak okunabilir –kendiliğindenci düşünüş, şiir ve sağduyu için yapılmış bir çeviri. Bir anlam ifade etmek kaygısıyla değil, sezgi için yapılmış bir çeviri.

---

[1] Litvanya dili.

[2] Bu maddenin Almanca orijinali: "1. Das Rechnen und Berechnen, wobei alles im vorhinein darauf angelegt ist, dass die Rechnung aufgeht zum Vorteil des Rechnenden. – 2. Das Argumentieren, das im vorhinein so angelegt ist, dass man immer recht behält. Ob das Argument recht behält, hängt von seiner inneren Konsequenz 'consistency') ab, d.h. von der rücksichtslosen Ausschaltung aller anderen Argumente, die aus einer anderen Erfahrung stammen, von einer anderen Prämisse ausgehen. – 3. Das Erklären, das im vorhinein so angelegt ist, dass vom Erklärten nichts übrig ist, wenn das Erklären mit ihm fertig ist."

[3] Almanca orijinali: "'Persona': Maske, ursprünglich die Rolle, die das Ich für das Spiel unter und mit den Menschen wählt, die Maske, die es sich vorhält, um identifizierbar zu sein. – Person: Kann aber auch die Rolle oder die Maske sein, mit der wir geboren werden, die uns von der Natur in Gestalt des Leibes und der Geistesgaben, von der Gesellschaft in der Form unserer Stellung in ihr verliehen worden sind. – Person im ersten Sinne ist eigentlich Charakter, sofern hier Person ein Produkt des Ich ist. – In beiden Fällen entsteht die Frage der Identität. Im Falle des Charakters so, dass das Ich souveräner Herr des Charakters, seines Produkts, bleibt, beziehungsweise durch den Charakter immer wieder durchbricht. Im zweiten Falle so, dass die Person ein Anderes, scheinbar Tieferes, verdeckt (...). – Dagegen: 'Persona' als, 'per-sonare' – durchtönen."

[4] Almanca orijinali: "...Handeln, eigentlich gesprochen, ziellos und endlos... Dies hat bereits Aristoteles als apeiron gefürchtet."

[5] Almanca orijinali: Ich lieb die Erde/ so wie auf der Reise/ den fremden Ort/ und anders nicht./ So spinnt das Leben mich/ an seinem Faden leise/ ins nie gekannte Muster fort./ Bis plötzlich,/ wie der Abschied auf der Reise,/ die grosse Stille in den Rahmen bricht.

[6] Almanca orijinali: "Als der 'common sense' in die Hände der Philosophen fiel, haben sie ihn seines Sinnes-Charakters beraubt und absurd gemacht. Das grösste Beispiel ist Hobbes. Erst hier wird der 'common-sense' unabhängig vom Sinnlich-erfahrbar-Gegebenen und verwandelt sich in eine Logik, ein Rechnen mit Konsequenzen, das alles Reale zerstört."

[7] Almanca orijinali: "'Common-sense' und gesunder Menschenverstand: Hobbes führt ihn in die Philosophie ein, indem er alle vergangene Philosophie für absurd erklärt. [...] Damit hört der 'common-sense' auf, ein *Sinn* zu sein, und wird zur ‚Vernunft' erhoben. Als solcher erst ist er der ‚gemeine Verstand'. Bei Hobbes funktioniert er in doppelter Weise: 1. Als logisches Folgern, das jeder richtig machen kann und bei dem alle zu gleichen Resultaten kommen müssen. Das ‚Sein' wird sofort folgerichtig ausgeschlossen beziehungsweise seiner sinnlichen Gegebenheit beraubt und zu einem 'sign' für Konsequenz degradiert. 2. Als psychologische Selbsterfahrung, wobei vorausgesetzt ist, dass ich mich selbst so kennen kann wie alles Andere. Das 'Kenne-dich-selbst' soll nun meinen: Nimm dich selbst zum Beobachtungsgegenstand und du kennst alle,

denn alle sind gleich in sich selbst [...] Die erste Weise des gesunden Menschenverstands ist typisch modern und subjektivistisch; die zweite aber typisch 'philosophisch' – das, was aus dem 'common-sense' in den Händen des Philosophen wird. Nun gibt es wieder keine Pluralität, keine doxai und keine Verwirrung. Alle Menschen sind eigentlich nur *ein* Mensch [...] Hegel verstand den 'common-sense', wie Hobbes ihn verstand, als den gemeinen Verstand, der nichts kann als Konsequenzen berechnen und die Dunkelheit des Herzens gemein machen."

[8] Yazar "sinyal"in İngilizce karşılığı "signal" kelimesini kullanarak Arendt'in *Sein* ve *sign* arasında kurduğu ilişkiyi devam ettirmektedir (ç.n.)

[9] İngilizce orijinali: A transom stands bound to a flagpole. Hard/ by we go hardly which way is which/ lingering somewhere unsettled where evidence/ comes harder by sockets, stems, etched in flexed omissions like osmotic/ molarities flickering edge and orange at flow rates unrepresentative of ticking or torpor/ any child or person requires for, well against, that remorse remonstration/ brings.